

بررسی پایایی و روایی پرسش‌نامهٔ پرخاشگری باس و پری

دکتر سیامک سامانی*

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف بررسی پایایی و روایی پرسش‌نامهٔ پرخاشگری باس و پری انجام شده است. این پرسش‌نامه دارای ۲۹ پرسش می‌باشد که پس از برگردان به فارسی توسط متخصصان روانشناسی، به کار برده شد.

روش: در یک بررسی مقطعی ۴۹۲ نفر از دانشجویان ۱۸ تا ۲۲ ساله (۲۴۸ پسر و ۲۴۴ دختر) دانشگاه شیراز که به روش خوشه‌ای-تصادفی انتخاب شده بودند، به کمک پرسش‌نامهٔ پرخاشگری باس و پری ارزیابی شدند. داده‌ها به کمک آزمون‌های آماری ضریب همبستگی، تحلیل عاملی و آزمون t تحلیل شدند.

یافته‌ها: به کمک تحلیل عاملی، چهار عامل رفتاری خشم، پرخاشگری بدنی و کلامی، رنجیدگی، و بدگمانی از آن استخراج شد. ضریب پایایی این پرسش‌نامه به شیوه بازآزمایی برابر با ۰/۷۸ بود. هم‌چنین مقایسه این عوامل میان دختران و پسران گویای آن بود که پسران در سه عامل پرخاشگری ($p < ۰/۰۰۱$)، خشم ($p < ۰/۰۰۱$) و بدگمانی ($p < ۰/۰۱$) نسبت به دختران به‌طور معنی‌داری نمره بیشتری دارند. هم‌چنین همبستگی بالای عوامل با نمره کل پرسش‌نامه، همبستگی ضعیف عوامل با یکدیگر و مقادیر ضریب آلفا همگی نشان‌دهندهٔ کفایت و کارایی این پرسش‌نامه برای کاربرد پژوهشگران، متخصصان و روانشناسان در ایران است.

نتیجه‌گیری: پرسش‌نامهٔ پرخاشگری باس و پری دارای پایایی و روایی مناسب برای کاربرد پژوهشگران و متخصصان است.

کلیدواژه: پرسش‌نامهٔ پرخاشگری باس و پری، اختلال‌های رفتاری، مقیاس‌های رفتاری

مقدمه

پژوهشگران بوده است. بررسی انواع رفتار پرخاشگرانه (کرایک^۱، ۱۹۹۷)، تأثیر متغیرهای فردی و اجتماعی بر چگونگی بروز پرخاشگری (تومادا^۲ و اشنایدر^۳، ۱۹۹۷) و مقایسه ماهیت رفتار پرخاشگرانه در گروه‌های سنی مختلف و در زنان و مردان (کرایک، ۱۹۹۷) از جمله این بررسی‌ها

بررسی تأثیر مشکلات رفتاری بر عملکرد تحصیلی و اجتماعی و هم‌چنین بررسی عواملی چون جنسیت و وضعیت اقتصادی و اجتماعی در بروز اختلال‌های رفتاری از جمله رفتار پرخاشگرانه در گروه‌های مختلف مورد توجه

* دکترای تخصصی روانشناسی تربیتی، استادیار دانشگاه شیراز، شیراز، خیابان ارم، دانشگاه شیراز، دانشکدهٔ علوم تربیتی و روانشناسی،

E-mail: samani@shirazu.ac.ir

بخش روانشناسی تربیتی. دورنگار: ۶۲۸۶۴۲۲-۰۷۱۱

1- Crick
2- Tomada
3- Schneider

است. در این بررسی‌ها مقیاس‌ها و پرسش‌نامه‌های رفتاری گوناگونی برای سنجش مشکلات رفتاری ساخته شده است، که از آن جمله می‌توان به مقیاس رفتاری کودکان^۱ (CBCL) (آخنباخ^۲ و ادلبراک^۳، ۱۹۷۸؛ ادلبراک و آخنباخ، ۱۹۸۴) اشاره کرد. این مقیاس مشکلات رفتاری گوناگونی هم‌چون پرخاشگری، افسردگی، وسواس، بزهکاری و اختلال‌های سلوک^۴ را ارزیابی می‌کند. پایایی و روایی فرم والدین این مقیاس در ایران برای کودکان دبستانی بررسی شده است (سامانی، ۱۳۷۵). این مقیاس شش عامل رفتاری «پرخاشگری، گوشه‌گیری اجتماعی^۵، وسواس، ناپختگی رفتاری، اختلال‌های سلوک و رفتارهای کودکان» را ارزیابی می‌کند. یکی دیگر از این ابزارها پرسش‌نامه مشکلات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی (فرم ویژه آموزگار) است که برای کودکان سه تا شش ساله ایرانی تهیه شده است. این پرسش‌نامه سه عامل رفتاری پرخاشگری، بی‌توجهی و رفتار کودکان و نیز عامل گوشه‌گیری و اضطراب را می‌سنجد (شهیم، ۱۳۷۵).

در این راستا، در دسترس نبودن مقیاس رفتاری مناسب برای افراد بزرگسال و شیوع رفتارهای پرخاشگرانه در میان آنان، ضرورت ساخت یک مقیاس مناسب رفتاری را توجیه می‌کند. از این رو تهیه ابزاری دارای روایی و پایایی برای ارزیابی رفتارهای پرخاشگرانه در کشور، زمینه را برای انجام پژوهش‌های مفصل‌تر آماده خواهد ساخت.

از جمله مقیاس‌های رفتاری ویژه ارزیابی رفتارهای پرخاشگرانه، پرسش‌نامه پرخاشگری^۶ باس^۷ و پری^۸ (۱۹۹۲) می‌باشد. این مقیاس، چهارگونه رفتارهای پرخاشگرانه «پرخاشگری بدنی^۹، پرخاشگری کلامی^{۱۰}، خشم^{۱۱}، و کینه‌ورزی^{۱۲}» را ارزیابی می‌کند. این پرسش‌نامه برای گروه‌های سنی نوجوانان و جوانان ۱۸ تا ۲۲ ساله ساخته شده است (همان‌جا).

باس و پری (۱۹۹۲) پرسش‌نامه ارزیابی رفتار پرخاشگرانه را با ۵۲ پرسش در زمینه پرخاشگری بر روی سه گروه از دانشجویان با سه هدف اجرا کردند. آنان با گروه اول (۴۰۶ نفر دانشجو) پرسش‌های پرسش‌نامه را به‌روش مؤلفه‌های اصلی مورد تحلیل عاملی قرار دادند. در این تحلیل، چهار عامل انتخاب و به شیوهٔ ابلیمین^{۱۳} مورد چرخش قرار گرفت که در پایان، این عوامل با عنوان‌های پرخاشگری بدنی، کلامی، خشم و کینه‌ورزی نام‌گذاری گردیدند. در گروه دوم (۴۴۸ نفر) آزمون چهار عامل استخراجی (پرخاشگری بدنی،

کلامی، خشم و کینه‌ورزی) به روش تأییدی^{۱۴} انجام شد که یافته‌های این تحلیل وجود این چهار عامل برگرفته از مرحله اول را تأیید نمود. در مرحله سوم برای بررسی پایایی عوامل موجود در پرسش‌نامه به روش بازآزمایی، یافته‌های به‌دست آمده از بررسی ۳۹۹ دانشجو به روش اکتشافی (مؤلفه‌های اصلی) تحلیل گردید که یافته‌های این تحلیل نیز یافته‌های مرحلهٔ اول و دوم را تأیید نمود.

در همه مراحل یادشده، باس و پری (۱۹۹۲) برای انتخاب پرسش‌ها و یا محتوای هر یک از عوامل پرخاشگری بدنی، پرخاشگری کلامی، خشم و کینه‌ورزی بر پایه دو ملاک یا شرط اقدام نمودند. ملاک و یا شرط اول برای نسبت‌دادن پرسش‌ها به هر عامل، دارا بودن بار عاملی مساوی و یا بیشتر از ۰/۳۵ و شرط دوم، مشاهده شرط اول در هر سه مرحله تحلیل عاملی بود. در نهایت با به‌کارگیری این دو شرط، ۲۹ پرسش از ۵۲ پرسش موجود در فرم اولیه برای ارزیابی چهار عامل پرخاشگری بدنی، پرخاشگری کلامی، خشم و کینه‌ورزی انتخاب شدند.

در بررسی پایایی^{۱۵} فرم نهایی مقیاس پرخاشگری (فرم ۲۹ ماده‌ای پرسش‌نامه) به روش بازآزمایی بر روی ۳۷ نفر پس از نه هفته ضریب همبستگی ۰/۸۰، ۰/۷۶، ۰/۷۲ و ۰/۷۲ به ترتیب برای عوامل پرخاشگری بدنی، کلامی، خشم و کینه‌ورزی گزارش گردید (باس و پری، ۱۹۹۲).

هدف این پژوهش بررسی روایی و پایایی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲) در ایران بود.

روش

این بررسی از نوع مقطعی بود. آزمودنی‌های پژوهش ۴۹۲ دانشجوی دختر و پسر ۱۸ تا ۲۲ ساله دانشگاه شیراز و دانشگاه علوم پزشکی شیراز بودند که به شیوه خوشه‌ای-تصادفی انتخاب شدند. برای انتخاب آزمودنی‌ها، از هر دانشکده سه کلاس به تصادف از میان کلاس‌های موجود در آن انتخاب شد و تمام دانشجویان کلاس‌های انتخاب‌شده، پرسش‌نامهٔ پرخاشگری را تکمیل نمودند. در ضمن به دانشجویان اطمینان

1- Child Behavior Check List	2- Achenbach
3- Edelbrock	4- conduct disorders
5- social withdrawal	6- Aggression Questionnaire
7- Buss	8- Perry
9- physical aggression	10- verbal aggression
11- anger	12- hostility
13- oblimin	14- confirmatory
15- reliability	

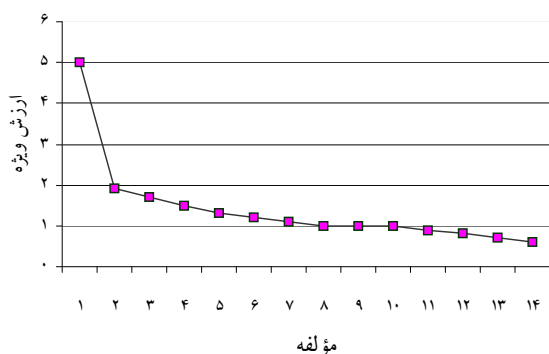
جدول ۱- توزیع فراوانی آزمودنی‌های پژوهش بر حسب جنسیت و دانشکده

علوم انسانی	علوم تربیتی	علوم پایه	مهندسی	پزشکی	کل
۴۷	۵۰	۴۹	۵۰	۴۸	۲۴۴
۵۰	۵۰	۴۸	۵۰	۵۰	۲۴۸
۹۷	۱۰۰	۹۷	۱۰۰	۹۸	۴۹۲

نخستین گام در بررسی روایی و پایایی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری، تحلیل مواد^۱ پرسش‌نامه بود. نتیجه این تحلیل گویای آن بود که به جز پرسش ۲۹ (دوستانم فکر می‌کنند من زود جوش می‌آورم)، بقیه پرسش‌ها دارای همبستگی معنی‌دار با نمره کل مقیاس بودند (همبستگی پرسش‌ها با نمره کل در دامنه ۰/۲۵ تا ۰/۵۲ بود). پس از اطمینان در زمینه کارایی پرسش‌های پرسش‌نامه، برای بررسی ساختار عاملی مقیاس، پرسش‌های آن تحلیل عاملی شدند.

نسبت KMO که گویای میزان کارایی نمونه‌گیری محتوایی پرسش‌نامه است بررسی شد. این نسبت در این تحلیل برابر با ۰/۷۸ بود. برای بررسی معنی‌دار بودن ماتریس همبستگی داده‌های موجود، آزمون بارتلت^۲ به کار برده شد. این آزمون ضریب به دست آمده برای این پرسش‌نامه را ۱۳۹۶/۲۸ نشان داد که از نظر آماری معنی‌دار است ($p < ۰/۰۰۱$).

در تحلیل عاملی پرسش‌های پرسش‌نامه، روش مؤلفه‌های اصلی^۳ به کار برده شد و سپس بر پایه درصد واریانس عوامل و نمودار اسکری^۴ (شکل ۱) چهار عامل انتخاب و مورد چرخش به روش ابلیمین قرار گرفت. درصد واریانس عوامل

شکل ۱- نمودار اسکری عوامل موجود در پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری

- 1- back-translation
- 2- motor or instrumental component
- 3- affective component
- 4- cognitive component
- 5- factor analysis
- 6- Kaiser-Meyer-Olkin
- 7- Mulaik
- 8- item analysis
- 9- Bartlett Test
- 10- principal components
- 11- Scree plot

داده شد که پاسخ آنها محرمانه شمرده شده و تنها برای هدف‌های پژوهشی از آن بهره گرفته خواهد شد. آزمودنی‌ها از ۱۵ کلاس از دانشکده‌های علوم انسانی، علوم تربیتی و روانشناسی، علوم پایه و مهندسی و دانشگاه علوم پزشکی بودند (جدول ۱).

ابزار به کار برده شده در این پژوهش پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲) بود که توسط متخصصان روانشناسی ترجمه و به کمک متخصص آموزش زبان انگلیسی ترجمه برگردان^۱ شد. سپس با مقایسه دو متن انگلیسی پرسش‌نامه (متن اصلی و متن به دست آمده از ترجمه فارسی به انگلیسی)، اصلاحات لازم انجام و فرم نهایی فارسی تهیه گردید. این پرسش‌نامه دارای ۱۲ پرسش جمعیت‌شناختی (درباره رشته تحصیلی، سن، جنس، تحصیلات، و شغل والدین) و ۲۹ پرسش پنج گزینه‌ای (کاملاً شبیه من = ۵ تا کاملاً متفاوت از من = ۱) بود. این پرسش‌نامه چهار عامل رفتاری پرخاشگری بدنی (نُه پرسش)، پرخاشگری کلامی (پنج پرسش)، خشم (هفت پرسش)، و کینه‌ورزی (هشت پرسش) را ارزیابی می‌کند. این عوامل در سه مؤلفه حرکتی یا ابزاری^۲ (پرخاشگری بدنی و کلامی)، هیجانی^۳ (خشم) و شناختی^۴ (کینه‌ورزی) طبقه‌بندی می‌گردند. روایی فرم اصلی این پرسش‌نامه توسط سازندگان آن محاسبه شده و برای عوامل پرخاشگری بدنی، کلامی، خشم و کینه‌ورزی به ترتیب ۰/۸۰، ۰/۷۶، ۰/۷۲ و ۰/۷۲ گزارش شده است. گفتنی است که محتوای عامل کینه‌ورزی در پرسش‌نامه پرخاشگری، شامل دو گونه پرسش در مورد رنجیدگی و بدگمانی بود. نمونه‌ای از پرسش‌های چهار عامل پرخاشگری بدنی (اگر کسی مرا بزند من هم به تلافی او را می‌زنم)، پرخاشگری کلامی (دوستانم می‌گویند من کمابیش اهل مجادله هستم)، خشم (گاهی فکر می‌کنم مثل مخزن باروت آماده انفجار هستم) و کینه‌ورزی (اغلب خودم را در مخالفت با دیگران می‌بینم) است.

برای تحلیل داده‌ها تحلیل عاملی^۵، ضریب همبستگی و آزمون t به کار برده شد. پیش از بررسی یافته‌های تحلیل عاملی، نسبت KMO^۶ که گویای میزان کارایی نمونه‌گیری محتوایی پرسش‌نامه است (مولاییک^۷، ۱۹۷۲) بررسی شد.

یافته‌ها

توزیع فراوانی آزمودنی‌های پژوهش بر حسب جنسیت و دانشکده در جدول ۱ آورده شده است.

اول تا چهارم به ترتیب ۱۷/۷، ۶/۷، ۵/۵ و ۵/۲ به دست آمد. بالاتر از ۰/۴۰ بودند از مجموعه پرسش‌ها حذف شدند (مانند در راستای انتخاب مواد هر عامل، بارهای عاملی پرسش‌ها در چهار عامل منتخب مقایسه شدند. به این ترتیب که پرسش‌هایی، در زیرمجموعه عاملی قرار می‌گرفتند که دارای بیشترین بار عاملی^۱ در آن عامل باشند. گفتنی است که آن دسته از پرسش‌هایی که در بیش از یک عامل دارای بار عاملی

بالاتر از ۰/۴۰ بودند از مجموعه پرسش‌ها حذف شدند (مانند «هنگامی که با دوستانم مخالف هستم، به روشنی آن را بیان می‌کنم»). علت حذف این پرسش‌ها کاهش میزان واریانس مشترک میان عوامل استخراج شده برای افزایش روایی مقیاس در زمینه عامل‌ها بود (مولاییک، ۱۹۷۲).

جدول ۲- بار عاملی پرسش‌های پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری در چهار عامل استخراج شده

بار عاملی	محتوای عامل	ردیف
		خشم
۰/۶۵	گاهی بدون دلیل مناسب کنترل خود را از دست می‌دهم.	۱
۰/۶۰	هر از چندی نمی‌توانم برانگیختگی خودم را در زدن دیگران کنترل کنم.	۲
۰/۶۰	پیش آمده که آنقدر عصبانی شوم که چیزی را بشکنم.	۳
۰/۵۹	وقتی ناکام می‌شوم اجازه می‌دهم خشم من بروز کند.	۴
۰/۵۸	گاهی فکر می‌کنم مثل مخزن باروت آماده انفجار هستم.	۵
۰/۵۷	من به سختی می‌توانم خشم خود را کنترل کنم.	۶
۰/۵۷	من فرد ملایم و متعادلی هستم (نمره گذاری معکوس).	۷
۵/۰	ارزش ویژه	
		پرخاشگری بدنی و کلامی
۰/۶۰	کمی بیش از افراد عادی وارد دعوا می‌شوم.	۱
۰/۵۲	نمی‌توانم از وارد شدن به بحث با کسانی که مخالف هستم جلوگیری کنم.	۲
۰/۵۳	اگر مجبور شوم برای گرفتن حق خود دعوا می‌کنم.	۳
۰/۵۱	اگر کسی مرا بزند من هم به تلافی او را می‌زنم.	۴
۰/۵۰	دوستانم می‌گویند من کمابیش اهل مجادله هستم.	۵
۰/۴۸	هنگامی که مردم مرا می‌آزارند ممکن است به آنها بگویم در موردشان چه فکری می‌کنم.	۶
۰/۴۸	در صورتی که به اندازه کافی عصبانی شوم ممکن است دیگران را بزنم.	۷
۱/۹	ارزش ویژه	
		رنجش
۰/۵۴	گاهی اوقات احساس می‌کنم حقم در زندگی خورده شده است.	۱
۰/۵۳	من زود به خشم می‌آیم ولی سریع بر آن فائق می‌آیم.	۲
۰/۵۱	برخی اوقات فکر می‌کنم مردم پشت سرم به من می‌خندند.	۳
۰/۴۶	برخی اوقات وجود مملو از حسادت می‌شود.	۴
۰/۴۱	برخی از مردم به نظر میرسد که همیشه شانس می‌آورند.	۵
۰/۳۳	تعجب می‌کنم که چرا برخی اوقات در مورد چیزها احساس تلخی دارم.	۶
۱/۵	ارزش ویژه	
		بدگمانی
۰/۵۴	من افراد آشنا را تهدید کرده‌ام.	۱
۰/۴۸	وقتی دیگران مخصوصاً خوش رفتاری می‌کنند به فکر می‌افتم که از من چه می‌خواهند.	۲
۰/۴۶	اغلب خودم را در مخالفت با دیگران می‌بینم.	۳
۰/۳۸	نسبت به افرادی که سریع ابراز صمیمیت می‌کنند بدگمان هستم.	۴
۰/۳۰	به هیچ وجه دلیل مناسبی برای کتک زدن دیگران نمی‌بینم.	۵
۰/۳۰	این دیگران هستند که من را تحریک به دعوا می‌کنند.	۶
۰/۳۰	من می‌دانم که دوستانم پشت سرم حرف می‌زنند.	۷
۱/۴۸	ارزش ویژه	

جدول ۳- ضریب همبستگی عوامل با یکدیگر و با نمره کل پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری

عامل	خشم	پرخاشگری	رنجیدگی	بدگمانی
خشم	۱/۰۰			
پرخاشگری	۰/۳۸	۱/۰۰		
رنجیدگی	۰/۳۵	۰/۳۴	۱/۰۰	
بدگمانی	۰/۴۰	۰/۳۹	۰/۲۵	۱/۰۰
کل	۰/۷۳	۰/۷۶	۰/۶۷	۰/۶۵

همه ضرایب به‌جز ضریب همبستگی بدگمانی و رنجیدگی در سطح $p < 0/01$ معنی‌دار است.

تحلیل داده‌های گردآوری‌شده در زمینه نمره دختران و پسران در چهار عامل موجود در پرسش‌نامه پرخاشگری به‌وسیله آزمون t برای گروه‌های مستقل، نشان داد که نمره پسران در سه عامل پرخاشگری، خشم و بدگمانی نسبت به دختران بیشتر بوده، تفاوت معنی‌دار دارد. در عامل رنجیدگی تفاوت معنی‌داری میان دختران و پسران دیده نشد. اندازه اثر^۵ متغیر جنسیت نیز برای عامل خشم، پرخاشگری، رنجیدگی و بدگمانی به ترتیب برابر با ۰/۳۹، ۰/۴۶، ۰/۱۷ و ۰/۲۸ محاسبه گردید. میانگین و انحراف معیار نمره دختران و پسران در عوامل گوناگون موجود در پرسش‌نامه در جدول ۴ نشان داده شده است.

پس از مشخص شدن محتوای هر عامل، این عوامل توسط دو نفر از متخصصان روانشناسی بالینی نام‌گذاری شدند که به ترتیب عامل اول تا چهارم برای عنوان‌های خشم، پرخاشگری بدنی و کلامی، رنجیدگی^۱، و بدگمانی^۲ نام‌گذاری شدند. جدول ۲ نشان‌دهنده محتوای عوامل و ارزش ویژه هر یک از عوامل چهارگانه برگرفته از پرسش‌نامه می‌باشد.

افزون بر آن نتایج تحلیل عامل نشانگر روایی سازه برای پرسش‌نامه می‌باشد. جدول ۳ نیز نشان‌دهنده همبستگی بالا میان عوامل چهارگانه استخراج‌شده با نمره کل پرسش‌نامه و همبستگی ضعیف چهار عامل خشم، پرخاشگری، رنجیدگی و بدگمانی با یکدیگر است. نتایج به‌دست آمده از جدول ۳ نشانگر روایی همگرا و واگرایی عوامل برگرفته از پرسش‌نامه می‌باشد.

برای بررسی همسانی درونی عوامل گوناگون به‌دست آمده از تحلیل عاملی، ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از عوامل محاسبه شد که به ترتیب برای عوامل خشم، پرخاشگری، رنجیدگی و بدگمانی برابر با ۰/۸۳، ۰/۷۹، ۰/۷۷ و ۰/۷۰ بود.

بررسی پایایی پرسش‌نامه به روش بازآزمایی^۳ و محاسبه ضریب همبستگی گشتاوری^۴ در مورد ۴۰ نفر از دانشجویان با فاصله زمانی دو هفته ضریب پایایی ۰/۷۴، ۰/۷۸، ۰/۶۸ و ۰/۶۸ را به ترتیب برای عامل‌های خشم، پرخاشگری، رنجیدگی و بدگمانی به‌دست داد.

جدول ۴- میانگین و انحراف معیار دختران و پسران در عوامل چهارگانه پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری

عامل	دختران		پسران	
	میانگین (انحراف معیار)	میانگین (انحراف معیار)	میانگین (انحراف معیار)	نمره t
خشم	۱۴/۳۱ (۴/۸۰)	۱۶/۲۳ (۵/۰۴)	۶/۷	۰/۰۰۱
پرخاشگری	۲۲/۲۱ (۵/۵۰)	۲۴/۶۳ (۴/۸۶)	۷/۳	۰/۰۰۱
رنجیدگی	۱۸/۱۸ (۴/۰۸)	۱۸/۸۷ (۳/۹۱)	۱/۷	N.S.
بدگمانی	۱۴/۹۰ (۳/۲۹)	۱۵/۹ (۳/۸۱)	۳/۹	۰/۰۱

- 1- resentment
2- suspicious
3- test-retest
4- product moment correlation
5- effect size

بحث

روایی و پایایی پرسش‌نامه پرخاشگری مورد بررسی در این پژوهش به روش‌های گوناگون بررسی شد. یافته‌های به‌دست آمده از تحلیل عامل بر روی پرسش‌نامه پرخاشگری گویای روایی سازه^۱ این پرسش‌نامه است. عوامل استخراج‌شده از این پرسش‌نامه در این بررسی در مقایسه با عوامل موجود در فرم اصلی پرسش‌نامه پرخاشگری کمی متفاوت بود. بدین ترتیب که باس و پری (۱۹۹۲) از پرسش‌نامه مورد نظر چهار عامل رفتاری پرخاشگری بدنی، پرخاشگری کلامی، خشم و کینه‌ورزی را استخراج کردند و در توضیح عامل چهارم (کینه‌ورزی) به این نکته اشاره کردند که این عامل ترکیبی از پرسش‌های مربوط به رنجش و بدگمانی است. اما در این بررسی که پرسش‌های پرسش‌نامه به شیوهٔ اکتشافی تحلیل عاملی شدند، چهار عامل خشم، پرخاشگری بدنی و کلامی، رنجیدگی و بدگمانی استخراج شدند. چنان‌که ملاحظه می‌شود دو عامل پرخاشگری بدنی و کلامی در بررسی باس و پری (همان‌جا) در قالب دو عامل جداگانه مطرح گردید، در حالی که در بررسی حاضر، این دو عامل (پرخاشگری بدنی و پرخاشگری کلامی) در قالب یک عامل رفتاری کلی تر جای داده شدند. هم‌چنین عامل چهارم فرم اصلی (کینه‌ورزی)، که مرکب از پرسش‌هایی در زمینه بدگمانی و رنجش بود در تحلیل اخیر در قالب دو عامل رفتاری جداگانه قرار گرفتند. این یافته نشان‌دهندهٔ قابل تشخیص بودن دو عامل رفتاری رنجش و بدگمانی در جامعه دانشجویان ایرانی است.

روایی این پرسش‌نامه با مقایسه دختران و پسران در هر یک از عوامل و به روش محاسبه اندازهٔ اثر متغیر جنسیت و بهره‌گیری از آزمون *t* بررسی شد. نتایج، تفاوت معنی‌دار میان دختران و پسران را در سه عامل پرخاشگری کلامی و بدنی، خشم و بدگمانی نشان داد. در هر سه عامل نمره پسران بیشتر از دختران بود. این یافته در عامل پرخاشگری کلامی و بدنی و بدگمانی با یافته‌های به‌دست آمده از بررسی باس و پری (۱۹۹۲) هماهنگ بود. باس و پری (همان‌جا) در تحلیل خود بر روی عامل خشم میزان اثر ۰/۰۵ را برای متغیر جنسیت گزارش نمودند. لیکن اندازهٔ اثر این متغیر (جنسیت) در بررسی حاضر برای عامل خشم برابر با ۰/۳۹ بود که از نظر آماری معنی‌دار است. این تفاوت ممکن است ناشی از تفاوت محتوای این دو عامل در پرسش‌نامه اولیه و بررسی حاضر

باشد. برای نمونه عبارت «برخی اوقات مملو از احساس حسادت می‌شوم» در فرم اصلی پرسش‌نامه، زیر مجموعهٔ خشم بود؛ در حالی که در این بررسی این عبارت زیر مجموعهٔ عامل رنجش بوده است. هم‌چنین همبستگی بالا و معنی‌دار هریک از عوامل با نمره کل پرسش‌نامه و ضرایب همبستگی پایین‌تر میان عوامل با یکدیگر گویای روایی سازه این پرسش‌نامه است.

با توجه به یافته‌های به‌دست آمده از این پژوهش، پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری ابزاری مناسب برای پژوهشگران در زمینه بررسی رفتار پرخاشگرانه و برای متخصصان بالینی در زمینه سنجش اولیه رفتار پرخاشگرانه است. بررسی روایی و پایایی این مقیاس بر روی گروه‌هایی غیر از گروه دانشجویان پیشنهاد می‌شود. هم‌چنین با توجه به الگوهای متفاوت رفتار پرخاشگرانه میان دختران و پسران (کرایک، کاساس^۲ و موشر^۳، ۱۹۹۷؛ تومادا و اسپیندر، ۱۹۹۷؛ گالن^۴ و واندرود^۵، ۱۹۹۷)، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده پرسش‌نامه دختران و پسران به‌صورت جداگانه تحلیل عاملی شود و به ابعاد دیگر رفتار پرخاشگرانه همانند پرخاشگری ارتباطی^۶ نیز توجه گردد.

سپاسگزاری

از دکتر محمدرضا تقوی و دکتر محمدعلی گودرزی (اعضای هیئت علمی بخش روانشناسی بالینی دانشگاه شیراز) و خانم سپیده علوی (عضو هیئت علمی بخش زبان‌های خارجی دانشگاه شیراز) که در انجام این پژوهش اینجانب را یاری دادند قدردانی می‌شود.

دریافت مقاله: ۱۳۸۵/۱۱/۱۴؛ دریافت نسخه نهایی: ۱۳۸۶/۲/۱۸؛

پذیرش مقاله: ۱۳۸۶/۲/۲۶

منابع

- سامانی، سیامک (۱۳۷۵). *بررسی اعتبار و قابلیت اعتماد مقیاس رفتاری کودکان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه تهران.
- شمیم، سیما (۱۳۷۵). تهیه پرسش‌نامه مشکلات رفتاری کودکان پیش‌دستانی (ویژه معلم). *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، سال دوازدهم، شماره ۱، ۶۴-۴۷.

1- construct validity	2- Casas
3- Mosher	4- Galen
5- Vanderwood	6- relational aggression

- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1978). The classification of child psychopathology: A review and analysis of empirical efforts. *Psychological Bulletin*, 85, 1275-1301.
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Clinical Psychology*, 63, 452-459.
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33, 579-588.
- Crick, N. R. (1997). Engagement in gender normative versus non normative form of aggression: Links to social-psychological adjustment. *Developmental Psychology*, 33, 610-617.
- Edelbrock, C. S., & Achenbach, T. M. (1984). The teacher version of child behavior profile: I. boys aged 6-11. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52, 207-217.
- Galen, B. R., & Vanderwood, M. K. (1997). A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, 33, 589-600.
- Mulaik, S. A. (1972). *The foundations of factor analysis*. New York: McGraw Hill.
- Tomada, G., & Schneider, B. H. (1997). Relational aggression, gender, and peer acceptance: Invariance across culture, stability over time, and concordance among informants. *Developmental Psychology*, 33, 601-609.